

6. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. — К., 1999. — 274 с.

7. Робертсон Дж. Аудит./ Пер. с англ. — М.: КРМГ, Аудиторская фирма «Контакт», 1993. — 496 с.

8. Скобара В. В. Аудит: методология и организация. — М.: Дело и сервис, 1998. — 576 с.

9. Шеремет А. Д., Суйц В. М. Аудит: Учебник. — 2-е изд., доп. и перераб. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 352 с.

**А. Я. Яворський**, аспірант  
Київський національний економічний університет

### **ТРАНСФОРМАЦІЯ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ НА РИНКУ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА АДАПТАЦІЯ ЇХ ОБЛІКУ ДО УМОВ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Ринок цінних паперів — могутній інструмент та чутливий індикатор розвитку економічної системи країни. За міжнародним досвідом, одним з найвагоміших сегментів цього ринку є ринок боргових цінних паперів.

До факторів, позитивно впливаючих на формування ринку боргових зобов'язань належать наступні:

- функціонування економіки країни, для розвитку якої об'єктивно необхідний ринок боргових зобов'язань;

- існування базового законодавства для здійснення основних видів діяльності з різноманітними борговими паперами;

- висока економічна свідомість населення, суб'єктів господарювання, банків, інвестиційних фондів, брокерських і інших установ, які вже готові до діяльності на масовому ринку боргових цінних паперів;

- наявність певного досвіду діяльності держави, банків, посередницьких організацій та населення на цьому ринку;

- існування інфраструктури ринку бездокументарних державних зобов'язань.

- Серед негативних факторів, яких, на жаль, значно більше, слід відзначити наступні:

- відсутність державної підтримки розвитку ринку боргових зобов'язань;

- податковий тиск на формування ринку, який полягає в оподаткуванні державних боргових зобов'язань на загальних підставах;

- недосконалість нормативної бази, яка не відповідає сучасним вимогам ринку;
- дискредитація ринку державних боргових зобов'язань за рахунок неефективного та нецільового використання позик;
- відсутність механізмів залучення грошей дрібних інвесторів і надання їм гарантій повернення грошей;
- відсутність контролю за відповідальністю контрагентів ринку боргових зобов'язань;
- недосконала і нерозвинена інфраструктура, яке не відповідає вимогам функціонування масового ринку боргових зобов'язань.

Банк здійснює операції з торгівлі (активні) та погашення (пасивні) з цінними паперами як власної, так і невідчуженої емісії, формуючи портфель цінних паперів з метою отримання прибутку та зниження ризиковості.

Стан банківської системи держави в першу чергу визначається станом її економіки і залежить від грошово-кредитної і податково-бюджетної політики держави. Особливість сучасного стану України полягає в наступному: фінансова стабілізація досягається монетарними методами і не підтримується макроекономічною стабілізацією, котра в основному досягається фіскальними методами. Змінюючи структуру ринку державних боргових зобов'язань в бік збільшення обсягів емісії довгострокових цінних паперів, можливо було б використовувати позичені кошти на стратегічні цілі, але вирішення цього питання цілком пов'язане зі станом економіки, розміром дефіциту бюджету і відповідною доходністю державних облігацій, як інструменту покриття цього дефіциту.

При інвестуванні грошей в боргові цінні папери враховується термін їх обігу і відповідно належність до певного сектора фінансового ринку. Операції з довгостроковими борговими зобов'язаннями розглядаються як операції на ринку капіталів, діяльність, пов'язана з короткостроковими борговими зобов'язаннями, — це діяльність на грошовому ринку. За міжнародними стандартами до довгострокових інструментів належать цінні папери з терміном обігу більше одного року. В Україні становлення ринку капіталів закономірно впливає із процесу приватизації (корпоратизації) державної власності.

Нерозвиненість фондового ринку призводить до відтоку грошових ресурсів на валютний ринок, що спричиняє штучне зниження курсу національної валюти, але, з іншого боку, невиражена політика державних запозичень може відволікати кредитні ресурси від виробничого сектора.

Минулий рік для банківської системи України відмічений зниженням прибутковості діяльності банків та зменшенням їх фактичної кількості. На сьогодні в Україні фактично працює 159 банків, з яких приблизно 2/3 здійснює операції на ринку цінних паперів.

Закон України «Про банки та банківську діяльність» видокремлює інвестиційні банки, одним з провідних напрямів діяльності яких є інвестиційна діяльність на ринку цінних паперів. Однак економічна система України фактично не готова до створення таких банків, тому що немає сприятливого інвестиційного клімату, що спричиняє підвищений ризик та неадекватний йому рівень доходу капіталу. Діяльність банку на ринку цінних паперів можлива тільки за умови надання їм повного спектра банківських послуг, на умовах порівняння прибутковості альтернативного використання активів та диверсифікації здійснюваних операцій.

За ініціативою НБУ та згодою Мінфіну активізувався первинний ринок державних облігацій, представлених короткостроковими та середньостроковими паперами. Для НБУ це можливість позбавити банки надлишкової, на їх погляд, ліквідності, яка є наслідком постійної додаткової емісії гривні. Для Мінфіну можливість профінансувати дефіцит бюджету та перекласти витрати, пов'язані з обслуговуванням зовнішнього боргу, на внутрішні запозичення. При цьому простежується тенденція до зниження вартості цих запозичень, що в умовах підвищення вартості гривні є цілком закономірним.

Випускаючи короткострокові до 1 року та середньострокові ОВДП уряд розраховує відволікати надлишкову гривню (до 1 млрд), емітовану напередодні нового року, і таким чином послабити напруження на валютному ринку.

Випуск зовнішніх запозичень буде гарантуватись приватизаційними зобов'язаннями. З 2001 р. НБУ почав здійснювати двостороннє котирування процентних ОВДП, що надає додаткових можливостей отримання доходу.

Необхідність використання боргових цінних паперів в сучасному економічному житті зумовлюється також постійним зростанням державного боргу. Україна, досягши обсягу зовнішнього боргу в 12 млрд дол., вирішила перекласти його на внутрішнього інвестора, опосередковано використавши гроші населення для покриття витрат в умовах неефективної діяльності національної економічної системи, і таким чином за півроку внутрішній борг зріс з 15 до 29 млрд грн.

Тенденції розвитку економічної системи суспільства вказують на збільшення як обсягів, так і якості фінансової інформації. Від-

повідним чином постають питання про вдосконалення комп'ютерних технологій з метою їх відповідності сучасним економічним вимогам, захисту інформації, прискоренню її обігу та наданню додаткових можливостей при прийнятті управлінських рішень. Використання комп'ютерів та інформатизація діяльності банків дозволили підвищити продуктивність, але не привели до скорочення чисельності персоналу, тому що вона збіглася з розширенням банківської діяльності в цілому. Це «закон» інформатизації — пропозиція нового програмного забезпечення і нових способів обробки інформації збільшило попит на додаткову інформацію і нову обробку даних з боку банківських підрозділів.

Здійснення інвестиційних операцій банку на ринку боргових цінних паперів потребує виваженого і комплексного підходу до оцінки ефективності їх проведення. Для цього розробляються комплексні аналітичні моделі, які, окрім комплексу показників охоплюючи вплив безпосередніх та опосередкованих факторів на доходність операцій, враховують макроекономічний стан та особливості напрямків діяльності банку.

Досвід облікової роботи щодо відображення операцій комерційних банків з борговими цінними паперами, який ґрунтується на Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, в банках України свідчить про прийнятність і ефективність використання міжнародного досвіду обліку для запровадження в умовах перехідної економіки, а також для створення і запровадження Національних стандартів бухгалтерського обліку. Використання основних облікових принципів дає можливість адекватно відображати реальний вплив кожної операції на фінансовий стан банку. Операції з цінними паперами відображаються в банківському обліку за видами, емітентами та намірами банку щодо мети інвестування, згідно з чим можна виділити портфель боргових цінних паперів поділених, відповідно, на цінні папери на продаж і на інвестиції. В залежності від емітента боргові цінні папери розрізняють за ступенем ліквідності, відповідно до чого їх облік здійснюється за рахунками першого або третього класу рахунків, де, в залежності від ступеня ризику, обліковуються резерви під знецінення цінних паперів.

Облік цінних паперів в портфелі на продаж здійснюється в разі наявності активно діючого ринку за цим видом цінного паперу. Активно діючим, за українськими вимірами, є ринок, на якому протягом місяця відбулося хоча б декілька угод.

Запроваджені бухгалтерські моделі розраховані на діяльність на масовому ринку, тому в Україні їх запровадження потребує деякого коригування, наприклад віднесення до портфе-

ля на продаж здійснюється з умовним припущенням про активно діючий ринок.

Значні розбіжності в даних про фінансовий стан банку з точки зору податкового і фінансового обліку цілком зрозумілі в умовах перехідного періоду становлення ринкової економіки, але в перспективі доопрацювання кожного з видів обліку повинно орієнтуватись на зближення цих видів обліку. Тобто можливості фінансового обліку повинні повністю задовольняти вимоги податкових органів щодо визначення реальної величини оподатковуваного прибутку.

Перегляд концепції розвитку фондового ринку вказує на напрям розвитку ринку цінних паперів як централізованого, з добре розвинутою інфраструктурою, розрахованого на масового інвестора.

### Література

1. *Жан-Клод Візуру та інші. Банк очима бухгалтера й економіста.* К.: Основи, 1997. — 293 с.
2. Банківська енциклопедія/ за ред. А. М. Мороза. К.: Ельтон, 1993 р.
3. Анализ деятельности коммерческого банка (Банковское дело в России). М.: «Вече», 1999. — 400 с.

**І. Й. Яремко**, канд. екон. наук, доц.  
Львівський національний університет ім. Івана Франка

### ІНФОРМАЦІЙНО-ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

Головними джерелами інформації для аналізу фінансового стану підприємства є бухгалтерський баланс, інші форми фінансової звітності, а також статистична оперативна звітність. Основним завданням аналізу є об'єктивна економічна оцінка за «справедливою вартістю» економічної одиниці в цілому, результатів господарської діяльності (приріст капіталу) та фінансової ситуації. Таке завдання є надзвичайно складним і може бути реалізоване лише реформуванням та подальшою еволюцією обліково-аналітичних розробок в напрямку узгодження зі змінами в ринковій трансформації економічного середовища.

Ознакою сучасної обліково-аналітичної моделі повинно бути формування активного економічного важеля управління наявним капіталом підприємства. За даними облікових показників і аналітичних результатів на рівні підприємства формується мікроекономічна модель управління. Аналітичне дослідження ефективно-